

ВСТУП ДО ТЕМИ

Оксана ЧАПЛІНСЬКА,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри філософії

ANIMAL PHILOSOPHY: ПЕС І ФІЛОСОФІЯ XX – XXI СТ.

Філософський аналіз світу тварини ситуативно або паралельно з іншою проблематикою презентований у конкретній епістемі, що обумовлено невизначеністю й розмитістю співвідношення людини і тварини. Біном людина / тварина розгортався здебільшого на засадах таких етичних принципів як альтруїзм або ж егоїзм / прагматизм, але жоден із них не передбачав розуміння тварини як Іншого. Філософська рефлексія щодо тварини зазнає зміни з усвідомленням людиною втрати беззаперечної домінантності над світом тварин.

Одним із перших до цієї проблематики у своїх лекціях звертається Мартін Хайдеггер. Узагальнюючи його досвід, окреслимо основні ідеї:

- *«тварина бідна у світі (weltarm)»*

Цей тезис опиняється між двома іншими «камінь (матеріальне) без світу (weltlos)» і «людина в світі рішень (weltbildend)». Чому так? Тому, що порівнюючи буття тварини з буттям каменю (матеріального) і буттям людини німецький філософ звертає увагу на два ключові моменти, по-перше, тварина, як і камінь, не-має світу, вона без світу, а по-друге, тварина, як і людина, має доступ до Іншого (доступність сущого є основною характеристикою світу), а відповідно вона має світ. Такі думки М. Хайдеггер узагальнює формулюючи проблему «тварина має світ і не має світу» [4]. Таким негативним способом – через позбавлення – він дає визначення

навколишньому середовищу тварини і робить спробу визначити її специфічний онтологічний статус.

- *модусом буття тварини є заціпеніння (Benommenheit)*

Тварина може тільки просто бути, вона не спроможна розуміти себе в якості існуючого. Її зустріч з об'єктами навколишнього середовища активує інстинктивні реакції, тому її поведінка «це інстинктивний «гон» (das Treiben) [4]. Її існування якщо чимось і охоплене, то виключно відокремленістю від світу, внаслідок чого воно визначається як «бідна у світі» (weltarm), хоча і не «без світу» (weltlos). Натомість людині властивий зовсім інший модус буття – тут-буття, Dasein. Відмінність між людським буттям-у-світі і буттям-у-світі тварини у працях М. Хайдеггера отримує чітке розмежування, у кожному прикладі «тварини конститууються через відсутність, нестачу того чи іншого: вони обділені світом, антиісторичні, наділені *phone*, але не мають *logos* і, як наслідок, не спроможні указувати, вони не вмирають, не переживають простір як простір, не живуть, не наділені руками» [3, с. 108], а людині іманентні такі фундаментальні характеристики, як мовлення, історичність, проект, турбота, калькуляція. (sic! Останнє поняття є підставою стверджувати про еволюцію людини до технізованої тварини, що стало можливим завдяки ratio, тобто тріумфу числа. Людина як *раціональна тварина* означає насправді те, що люди – ті, ким не можуть бути тварини. Оскільки засадничою для політичної детермінації світу стає його редукція до числа, то калькулятивна політика націлена як на людину (расистська політика Нового Рейху щодо євреїв і циган), так і на тварину (критика експлуататорського поводження з тваринами, а їх інтереси трактуються через їхню здатність відчувати страждання). Для М. Хайдеггера очевидним є факт, що деякі тварини спроможні нести певні компоненти модуса буття Dasein, однак вони не є Dasein.

- *онтологічний статус тварини відкритість без розкритості*

Тварина все-таки знаходиться в ставленні до Іншого, тобто має доступ до- в сенсі її інстинктивної поведінки. У ній поєднується володіння світом і

не-володіння ним, спосіб її буття визначається тим, що вона володіє доступом до-. Сприйняття інших істот тваринами розгортається на засадах «виробництва ефектів присутності», наше спільне буття таке, що ми дозволяємо їй обертатись у нашому світі. Тому спосіб буття тварини є деякою формою відкритості, котра однак ніколи не розкриває світ тварині як суще. Її онтологічний статус – відкритість (*offen*) без розкриття (*offenbar*). Міркуючи про відкрите як одне з імен буття, Дж. Агамбен продовжує думки М. Хайдеггера і констатує: «Суще для тварини відкрите, але недоступне; тобто воно відкрите у недоступності і непрозорості, тобто певною мірою в деякому не-відношенні. Ця *відкритість без розкритості* і характеризує обділеність тварини світом, тоді як людина характеризується світоформуванням. Тварина не зовсім позбавлена світу, оскільки у своєму заціпенінні вона відкрита йому, і – на відміну від каменя, зовсім позбавленого світу їй має його не вистачати (*entbehren*), і саме тому у своєму бутті вона може бути визначена через обділеність і нестачу» [1, с 67-68].

Відтак, феноменологія світу тварини, як то не парадоксально, продукує більше інформації про людину. Хайдеггерівський дискурс тварини тривалий час залишався поза розглядом науковців. Проте наприкінці ХХ ст. його ідеї отримали продовження у працях Д. Агамбена, Ж. Батая, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, Ф. Гваттарі, С. Елден, Ж.-Л. Нансі, М. Каларко, К. Корсгард, А. Клері, Е. Левінаса, Т. Рігана, Ж. Сімондона, П. Сінгера, М. Фуко, що зумовило виникнення самостійної філософської дисципліни – *animal philosophy* (у дослівному перекладі – філософія тварин, хоча, як зазначає О. Гомілко, «дана проблематика у нас відсутня, а відповідно, і її термінологія» [2, с. 262]). Антропологізація тварини помножена на деконструвістський аналіз обґрунтували введення поняття, що фіксує специфічні взаємини людини і тварини – «буття з тваринами» (*being with animals*) (Ж. Дерріда). Зміна етичних засад у відношенні до тварини, феноменологічний досвід розуміння її як Іншого, а подекуди олюднення (*humanisation*) тварини сприяють перетворенню проблем світу тварини у

самодостатній предмет філософської рефлексії. Право на життя і право не страждати стають максимою у відношенні людини до тварини.

Наразі що ми маємо сьогодні, на початку XXI ст.? Технологізація і віртуалізація буття людини зацентрували розуміння вагомості і невід'ємності присутності тварини у її повсякденні. Бажання турбуватися і піклуватися про тварину як Іншого може реалізуватися уже в дитинстві, коли домашній улюбленець, пес чи кіт, до прикладу, емпатує дитині, вчить її любити і демонструє якою має бути любов. Чим більшою стає частка домінування технологій у повсякденні людини, тим більше вона тяжіє до спів-буття з твариною. Вважаємо, що особливого статусу у сучасних умовах набуває пес, адже собака це не тільки домашній улюбленець, але й помічник у таких видах діяльності, як охорона, полювання, порятунок у надзвичайних ситуаціях, лікування та ін. Власне, світ тварини в цілому, а пес зокрема, наразі презентується наступним чином:

- лекторій присвячений animal philosophy (наприклад, у 2012 р. дослідниця із Гарвардського університету Крістіна Корсгард прочитала лекцію «Про добро, що ми маємо» у Королівському Інституті Філософії, основне питання лекції: чи буде краще, якщо світ наповнено щасливими людьми та тваринами?);
- світлини, перформанси, живопис (фотороботи, що акцентують увагу на особливостях існування тварин в межах міського простору, «втягування» тварини у простір культури (Лара Джо Реган «Собаки у машині»; Сез Кастіл «Underwater Dogs», Фред Леві «Black Dog Project»; собаки-інваліди у роботах Карві Девідсона, Іза Лешко й Піт Торн собака у старості), (перфоманси Олега Куликова від «Скажений пес, або Останнє Табу, що охороняє самотній Цербер» до «Біла людина, чорний пес», який хронологічно охопив період 1994-1998 рр.), (проект «Собаки Петрова» роботи Євгенія Петрова собак-маргіналів з Одеси);

- літературні твори, де пес є не тільки літературним героєм, але й оповідачем.

Феноменологічно-екзистенціалістський опис буття тварини виявляє в його специфіці форму виклику людині, форму питання про її власний світ. Не викликає сумнівів кінцеве твердження М. Хайдеггера: «Тому тезис «тварина бідна у світі» повинен залишитися проблемою – проблемою, за вирішення якої тепер ми не беремося, але яка скеровує наші подальші кроки в порівняльному аналізі, тобто скеровує експозицію проблеми світу як таку» [4]. Наразі праксеологічна складова філософії тварини презентована здобутками в межах онтологічного, етичного й правового аспектів. Таким чином, закликаючи до радикальної відповідальності за всі форми життя, представники *animal philosophy* окреслили нагальність розробки нових способів мислення та життя з тваринами, що наразі залишається відкритою проблемою.

Література:

1. Джордано Агамбен Открытое / Агамбен Джордано / Пер. с итал. и нем. Б. М. Скуратова – Москва : РГГУ, 2012 – 112 с.
2. Ольга Гомілко Світ тварини у сучасному філософському дискурсі: ідентичність та освітні перспективи [Електронний ресурс] / О. Гомілко // Визначальні виміри сучасного філософсько-антропологічного знання. Зб. наук. праць: Філософсько-антропологічні студії'2013. – Київ: Стилос. – С. 261–271. – Режим доступа : < https://www.filosof.com.ua/Conference/zbirka_2013-1.pdf
3. Стюарт Элден Животные Хайдеггера /С. Элден // Хора – 2008. – № 3 – С. 98–112.
4. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики: Мир – Конечность – Одиночество [Електронний ресурс] / Мартин Хайдеггер – Режим доступа : <https://fil.wikireading.ru/30015>